CONSIDERAŢII ASUPRA RAPORTURILOR DINTRE SEMANTICĂ, LOGICĂ ŞI ONTOLOGIE

Doina BUTIURCĂ

Abstract

There is a significance that corresponds to any sign, whose intermediary is always an ascertain sense. Without sense, without the thought to voice, we cannot reach the truth.

Sens şi formă. Două sunt aspectele pe care comunicarea cu ajutorul limbajului articulat le implică: *sensul* degajat (conţinutul) şi *forma* (materialul fonetic şi grafic) prin care înţelesul se materializează. Forma înlesneşte, în comunicare, exprimarea conţinutului de la subiectul-vorbitor la ascultător. Formaliştii sunt de acord că identitatea unei forme lingvistice este asigurată de identitatea materialului acustic din care este alcătuită. Dar, aşa cum s-a mai spus - este necesar să avem în vedere faptul că două forme lingvistice (foneme, lexeme, text) nu se suprapun perfect, din punct de vedere acustic. Ceea ce pare a reprezenta fonem identic, lexem identic în plan acustic, nu este în fapt, identic în două ocurenţe diferite: *cęre (*formă arhaică) şi *cere* (formă acceptată de normă), p*ęre* şi *pere.* Din punct de vedere acustic, cele două serii de exemple nu sunt identice în sincronie şi cu atât mai puţin în diacronie, numai că în pofida acestui fapt, p*ęre* şi *pere* sunt două contexte fonetice care denumesc acelaşi lucru, exprimă acelaşi concept şi conservă aceeaşi semnificaţie. Ceea ce face din formele date acel „ceva identic" este aceeaşi semnificaţie dobândită prin legătura semantică cu un *designatum* unic.

Substanţă şi formă. Fără a se situa pe poziţiile formaliştilor sau pe cele ale apărătorilor conţinutului, Ferdinand de Saussure formulează o nouă teorie fundamentată pe structura dual㠹 a semnului lingvistic, sinteză între semnificat şi semnificant (un semn este „o fiinţă dublă constituită dintr-o serie de silabe, în măsura în care i se acordă o semnificaţie determinată ").Această teorie că limba este expresie şi conţinut a fost susţinută şi în lingvistica post-saussureană.

Considerându-se adeptul şi continuatorul lui Saussure, Hjemslev intuia în limbă „o formă, nu o substanţă", în care sunetul, sensul ca substanţă, nu au importanţă prin ele însele"[1]. Această substanţă poate fi fonică, grafică, gestuală - la nivelul semnificantelor - şi are o pondere mai mare decât la Saussure. Adevărată existenţă au, în viziunea lui Hjemslev, „valorile" abstracte ale termenilor (opuşi prin relaţiile lor reciproce), iar „sensul amorf, substanţa conţinutului însuşi „formată" se văd îndepărtate".[2]Lingvistul concepe dihotomia saussureană semnificat – semnificant ca o opoziţie a două planuri având o *substanţă* şi o *formă.* Există o formă şi o substanţă a conţinutului, o formă şi o substanţă a expresiei. Atât substanţa expresiei (fonică), cât şi aceea a conţinutului (gândirea) este exterioară limbii şi în concluzie, nu interesează lingvistica.

Limbă- gândire-sens. Relaţia dintre conţinut şi formă în limbă este de o mare complexitate şi rezultă atât din raportul cu gândirea, cât şi din natura dual㠹 materială şi ideală a limbii.

În ceea ce priveşte raportul limbă - gândire, esenţiale rămân următoarele trei aspecte:gândirea nu reprezintă conţinutul limbii şi nici limba nu este forma gândirii; gândirea este formulată şi fixată prin limbă, îşi găseşte expresia prin limbă, dar limba nu exprimă prin excelenţă, gândirea.

BDD-A23719 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:37:30 UTC)

Limba şi gândirea se împletesc într-o unitate indestructibilă, condiționată de raporturile comune cu activitatea cerebrală, pe fundamentele dezvoltării sociale (constituie „una dintre verigile conexiunii universale a fenomenelor”[3],).Esența însăşi a celor două fenomene este condiționată reciproc, fapt ce a determinat confundarea lor în diferite epoci ale evoluției cunoaşterii (grecii foloseau pentru ambele concepte termenul de *logos*; lingvistica şi filozofia secolelor următoare le situează într-un raport de subordonare, mai cu seamă, limba față de gândire, începând de la filozofia lui Aristotel şi până la Gramatica de la Port- Royal). Raporturile conținut- formă şi gândire- limbă nu se suprapun, ci se intercondiționează: deşi nu poate fi conținut al limbii, gândirea o condiționează. Limba la rândul ei, cu toate că nu este formă a gândirii, îi condiționează structurarea. Gândirea este un fenomen social cu un conținut propriu, ce rezultă din funcția sa centrală de a reflecta realitatea în forma logică a noțiunilor, judecăților şi a raționamentelor. Dar noțiunile, judecățile şi raționamentele nu au existență de sine stătătoare, în afara limbii. Noțiunea „lume ”nu se poate constitui, fixa şi exprima în afara cuvântului „lume”.Aceasta trebuie înțeleasă ca un rezultat al unui proces de reflectare a realității, prin două dintre cele cinci operații mintale (analiza, compararea, abstractizarea, sinteza generalizarea), abstractizarea şi generalizarea. Sunt operații posibile numai prin cuvânt, proces consubstanțial convertirii noțiunii în sens (prin intrarea conceptului în relație cu o imagine acustică). Iată ce scria Benveniste: „...ceea ce numim astfel,” „ceea ce vrem să spunem”sau „ce avem în minte ”sau „gândurile noastre” sau oricum altcumva, este un conținut de gândire foarte greu de definit în sine, dar caracterizat de intenționalitate sau de structură psihică. Acest conținut dobândeşte formă de la limbă şi prin limbă, tiparul oricărei exprimări posibile, numai atunci când este enunțat; nu poate nici să se disocieze de ea şi nici să o depăşească.”[4]

Relația dintre gândire şi limbă , în general, dintre noțiune şi sens, în particular, se înscrie în dialectica raportului dintre conținut şi formă, aşa cum a fost teoretizată în filozofia lui Hegel: „În opoziția dintre formă şi conținut trebuie să reținem ca esențial faptul că niciodată conținutul nu este lipsit de formă, ci are o formă în el însuşi, după cum forma îi este ceva exterior. Avem aici dedublarea formei, care, pe de o parte, ca reflectantă în sine este conținutul, pe de alta, ca nereflectantă în sine, este existența exterioară, indiferentă față de conținut. În sine avem aici raportul absolut al conținutului şi formei, anume preschimbarea unuia în celălalt, astfel încât conținutul nu este decât preschimbarea formei în conținut, iar forma nu este decât preschimbarea conținutului în formă ”[5] Prin faptul că organizează gândirea, limba devine conținut. Strânsa interdependență dintre limbă şi gândire, în cadrul raportului conținut- formă ar putea fi ilustrată grafic prin două pătrate care se întretaie. Zona de interferență ilustrează procesul de transformare a limbii din formă în conținut. Limba nu este „învelişul” exterior al gândirii, forma acesteia. Ea se naşte ca formă din conținutul pe care i-l dă gândirea, când o organizează. Gândirea organizată şi exteriorizată formează conținutul limbii: omul se gândeşte pe sine şi gândeşte lumea în care trăieşte prin limbă, comunică despre sine şi despre lume, prin gândire: „Nici un tip de limbă nu poate prin sine însuşi şi independent – nota Benveniste – să favorizeze sau să împiedice activitatea minții(...)Posibilitatea gândirii este legată de facultatea limbajului: limba este o structură informată de semnificație, iar gândirea presupune manipularea semnelor limbii.”[6]

Conținutul gândirii (substanța, în terminologia lui Hjemslev) face parte din limbă, se înscrie în conținutul acesteia, care este planul semantic. Rămân exterioare limbii reflectarea lumii obiectelor, procesul de abstractizare şi generalizare, realizat prin noțiuni.

Planul *semantic* al limbii nu trebuie confundat cu sensul ce rezultă din convertirea noțiunii, având în vedere faptul că raportul limbii se află într- o sferă mai amplă cu lumea obiectivă, prin conştiință. Există câteva trepte de evoluție a noțiunii de sens, de studiul cărora s-a ocupat Sorin Stati.

BDD-A23719 © 2007 Editura Universității „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:37:30 UTC)

Prin *sens,* lingvistica a înţeles, iniţial, conţinutul lexical al unui cuvânt, apoi a adăugat aşa-numitele sensuri gramaticale, sensuri „afective."Logicienii realizează distincţia între sensul cuvântului şi sensul propoziţiei (judecăţii). În aceste categorii de definiţii, lingvistul observa că sensul lexical nu se referă la sens ca parte componentă a unui cuvânt, ci la „ceva exterior" cuvântului, o entitate de natură extralingvistică, pe care stoicii o numeau *tynkhanon,* iar lingvistica modernă îi spune semnificaţie. Referirea are în vedere definiţia lucrului, iar aceasta depăşeşte analiza conţinutului semnului. Iată ce scria Hjemslev: „Lingvistul, care trebuie să studieze raportul dintre nume şi lucru, ar trebui să fie primul care să evite confundarea lor."[7]

A doua categorie de definiţii ale sensului are în vedere ideea, conceptul, noţiunea semnificată. Sensul nu se suprapune noţiunii. În *Eseu I,* J. Looke susţinea faptul că semnele ţin locul ideilor, dar în acelaşi loc gânditorul aducea completarea:„ ideile pe care le reprezintă sunt propria lor semnificaţie nemijlocită." Recunoaştem *in nuce* concepţia saussureană conform căreia semnul lingvistic se defineşte prin două laturi – imaginea acustică şi sensul – ambele având un caracter psihic. „Asociaţionismul lui Looke- nota Alexandru Toşa – concepe independent ideea (semnificaţia), dar cu virtuţi de cuplare, de conectare: uzul cuvintelor se raportează la o conexiune între idei şi sunete articulate."[8]Humboldt a exprimat cu claritate relaţia dintre *cuvinte* şi *noţiuni*: „Prin cuvinte înţelegem semnele noţiunilor (...) În întregul domeniu al lucrurilor de desemnat prin limbă se deosebesc în esenţă două specii: obiectele sau conceptele şi relaţiile generale care se pot lega cu multe dintre cele dintâi, fie pentru a desemna noi obiecte sau concepte, fie pentru înlănţuirea vorbirii"[9].Convertirea noţiunii în sens se realizează într-o oscilaţie reversibilă între concept şi reprezentare. Se convertesc apoi, în sensuri sau în componente semantice numai anumite atitudini, relaţii între obiecte, stări afective şi de voinţă...care determină organizarea nivelului semantic înţeles ca expresie a convergenţei tuturor sensurilor (lexicale, morfologice, relaţionale, categoriale).

Sensul nu poate fi definit prin noţiune nici datorită faptului că nu toate cuvintele exprimă noţiuni (numele proprii, prepoziţiile, conjuncţiile şi interjecţiile). Chiar şi în cazul cuvintelor cărora le corespund noţiuni „identificarea sensului cu noţiunea, a unei categorii lingvistice cu o categorie logică trebuie pusă sub semnul întrebării"[10].

Întregul sistem lexical este sistemul conceptelor, iar acestea au „o valoare universală".Limba s-a constituit din momentul în care structurile sonore emise din instinct au început să dezvolte o dimensiune psihică. Limba nu se identifică nici într-un fel cu o structurare sonoră sau alta şi nici nu o conţine. Ea se impune ca reflectare la nivelul conştiinţei, a structurii sonore convertită într-un semnificant corespunzător unui semnificat, împreună cu care constituie semnificaţia. Raportul dintre formă şi conţinut în limbă este indisolubil legat de raportul dintre concept, ca dimensiune spirituală (ce rezultă din reflectarea lumii obiective în conştiinţă)şi imagine acustică, existent în structura semnului lingvistic. Graţie acestui punct de convergenţă, gândirea devine s*ubstanţă* (Hjemslev), conţinut semantic, iar fluxul sonor, formă de manifestare a acestui conţinut, la nivelul e*xpresiei.*

Asimetria conţinut - formă. Suprapusă, parţial, gândirii, pe care o converteşte în conţinut semantic, şi parţial, structurii sonore pe care o converteşte în expresie, limba se impune ca identitate dual㠹 cu organizare proprie în plan semantic şi în planul expresiei. După dezvoltarea celei de a doua articulaţii, conştiinţa lingvistică a vorbitorului simte fluxul sonor ca pe un complex de sunete alcătuitoare, cu valoare minimală. Relativa independenţă pe care o dobândeşte în raport cu fluxul semantic este una de organizare, iar faptul este în măsură să evidenţieze asimetria dintre planul semantic şi cel al expresiei. Dacă deosebirile semantice se reflectă la modul absolut în conştiinţa vorbitorului, cele sonore sunt de natura unor unităţi minimale: *mac* se opune lui *lac* la nivel semantic, prin totalitatea elementelor ce definesc prin gândire, cele două concepte pe care sensul cuvintelor le însumează *(mac* aparţine regnului vegetal, *lac,* regnului mineral). Sub aspectul structurii sonore, diferenţele se poziţionează numai

BDD-A23719 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:37:30 UTC)

la nivelul primei unităţi minimale, fonemele *m* şi respectiv*, l,* ca şi în cazul cuvintelor *rac- sac, mat- lat, casă – masă* etc.Există şi situaţii în care deosebirile semantice se impun printr-o singură trăsătură, iar cele sonore sunt absolute pentru conştiinţa vorbitorului: *om- lume, arbor- pădure, bărbat- femeie.* În cazul semnelor lingvistice complexe (alcătuite cu morfeme, prefixe, sufixe) latura sonoră se detaşează de structura fonetică, însumându-se corpusului morfologic. În aceste situaţii se produce motivarea parţială a relaţiei interne dintre semnificat şi semnificant. Aşa, de pildă, dacă în cazul substantivului *student,* planul expresiei rămâne nemotivat în raport cu planul semantic (legătura dintre semnificat şi semnificant este arbitrară, în termenii lui Saussure), în cazul formei de feminin *studentă,* legătura care asociază semnificantul semnificatului este motivată morfematic. Aceeaşi situaţie avem pentru verbul a *reflecta* (nemotivat sub aspectul relaţiei interne dintre semnificat şi semnificant, dintre cuvânt şi planul referenţial) şi forma de gerunziu, *reflectând,* motivată morfematic (motivare parţială, ca şi în cazul substantivului studentă).

Există o asimetrie între planul expresiei şi planul semantic, necesară nu numai dezvoltării funcţiei semiotice a limbii, ci şi relaţiei de interdependenţă dintre cele două planuri. Această asimetrie este expresia oscilaţiei semnului lingvistic între caracterul arbitrar, existent în planul intern (între semnificat şi semnificant) şi caracterul motivat al raportului dintre semnificantul morfologic şi semnificat. Este nota distinctivă a limbilor naţionale.

Independenţa planului expresiei faţă de planul semantic este motivată prin natura concretă, materială.Iată câteva exemple oferite de limbile romanice: pentru a exprima timpurile compuse, limba franceză foloseşte în planul expresiei, un mare număr de combinaţii fonice şi morfologice, asociate cu un număr de unităţi detaşabile, în formele compuse (perifrazele verbale pentru viitor, din limba franceză, sunt alcătuite cu semiauxiliarul *aller,* la indicativ prezent, urmat de un infinitiv (le futur proche): *vous allez revoir*).Din imperfectul indicativ al aceluiaşi verb urmat de un infinitiv, se formează tot un viitor apropiat, care exprimă însă o acţiune ce urmează să se producă la scurt timp faţă de un trecut: *doit dire* (era pe punctul să spună).Unitatea detaşabilă este întotdeauna verbul de conjugat la infinitiv.

Şi perifrazele construite cu verbul *venir* (urmat de prepoziţia *de* şi un infinitiv) pentru a exprima trecutul apropiat (le passé rècent) sunt ilustrative pentru asimetria dintre planul expresiei şi planul semantic: *je viens de lui télèphoner* (Tocmai i-am telefonat). În limba română, această structură compusă corespunde perfectului compus, însoţit de un adverb de timp.

Timpului *mai mult ca perfect* din limba română, realizat sintetic, îi corespunde în limba franceză tot un trecut apropiat, format analitic printr-o perifrază ce cuprinde verbul *venir* la imperfect indicativ, urmat de prepoziţia *de* şi de un infinitiv: je *venais de rentrer*...(tocmai mă întorsesem). Şi în cazul timpurilor supracompuse, planul expresiei - ca formă de exprimare a conţinutului semantic de care se deosebeşte prin natură – se caracterizează printr- o organizare proprie: trecutul supracompus al modului indicativ se formează din perfectul compus al verbului *avoir* urmat de participiul trecut al verbului propriu – zis (*j`ai eu travaillé*) tot aşa, cum mai mult ca perfectul supracompus este alcătuit din mai mult ca perfectul verbului *avoir,* urmat de participiu *(j`avais eu travaillé*).

Nici limba italiană nu reprezintă o excepţie în ceea ce priveşte independenţa planului expresiei în raport cu nivelul semantic (cu verbele auxiliare *essere* şi *avere,* conjugate la indicativ imperfect şi participiul trecut al verbului de conjugat se formează mai mult ca perfectul: *io avevo trovato, noi eravano partiti)*

La nivelul semnelor lingvistice simple, elementele minimale îşi impun specificul individual şi individualizator, certificându-şi existenţa prin relaţiile de opoziţie pe care le stabilesc şi le condiţionează, în scopul realizării semnificaţiilor: *bob- lob; pară- sară- bară.* Formele date spre exemplificare există ca semne lingvistice şi datorită faptului că la nivelul expresiei sunt diferite,

BDD-A23719 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:37:30 UTC)

deosebesc semnele lingvistice între ele. (Complexul sonor – exterior limbii- cauzează aceste diferenţe.)

Principiul activ al funcţionării limbii ca sistem de semne îl constituie diferenţele de la nivelul expresiei. Trei sunt nivelele pe care se organizează planul intern al expresiei: nivelul *unităţilor fonice* minimale; nivelul *unităţilor morfologice* (de structură), care cuprinde elemente purtătoare de sensuri virtuale (Saussure le includea în *langue*) ce compun semnele lingvistice complexe, purtătoare de sensuri reale (radical + afixe etc.); nivelul *unităţilor prozodice* – accentul, intonaţia s.a.m.d.- nu este purtător de sens prin sine însuşi, dar în corelaţie cu nivelul fonetic produce modificări la nivelul semantic al semnelor (hàină, haină).

Planul unităţilor fonice minimale cuprinde elemente neutre din punct de vedere al sensului. Rolul acestora este de a forma semnificantul semnelor purtătoare de sens, în cea de-a doua articulare a limbajului[11]. Excepţia de la caracterul neutru o reprezintă utilizarea fonemelor în metalimbaj („Un *i* era suficient.") Planul unităţilor morfologice şi cel al unităţilor prozodice structurează nivelul fonematic. Într-un complex sonor de tipul: *comedie,* accentul din planul unităţilor determină mutaţii directe în plan semantic*: comedie* (specie a genului dramatic), *comèdie* (bâlci).Şi intonaţia determină mutaţii directe în plan semantic, în contexte de tipul: *acru / acrrru; gol / goool* sau *motor / motooor !*

Planul semantic reprezintă o sumă de categorii de sensuri (lexicale, gramaticale), fiecare impunându-se prin propriul său conţinut, printr-o identitate specifică. Este motivul pentru care semantica apare ca ramură a ştiinţei limbii încă din secolul al XIX. Părintele ei a fost Bréal(1888), care a creeat termenul de semantică. Cu trei ani mai înainte (1880) Hermann Paul, în cele treizeci de pagini consacrate modificărilor de sens, clasează evoluţiile semantice având în vedere tradiţia retoricii antice (abstractizare, concretizare, specializare, generalizare, metaforă, eufemism, litotă). Semantica tradiţională a avut ca sferă de preocupări explicarea cauzelor care au dus la schimbările de sens, din două perspective: cauze externe (modificările produse la nivelul civilizaţiei, dispariţia , apariţia şi transformarea unor obiecte) şi cauze interne (opoziţia dintre omonime, sinonime). Etapa structuralistă a semanticii lingvistice implică studiul sensurilor lexicale.

La nivel *semantic*, diferenţele dintre limbi îşi au izvorul în raporturile dintre *reprezentare* şi *concept*, în constituirea fiecărui idiom ca şi în relaţiile dintre multiplele variante de sensuri. Sensurile *timpurilor verbale* din limba română, de pildă, diferă de cele din limba latină, datorită organizării diferite, în plan paradigmatic, graţie opoziţiilor determinate de modul în care cele două limbi concep categoria aspectului.

Genul reflectă diferit caracteristicile la fiinţe, fenomene ori obiecte, în limbile vechi (unde se realiza opoziţia animat – inanimat) şi în limbile moderne, care marchează diferenţa între masculin şi feminin. Deosebiri impun şi metamorfozele determinate de o anumită „forma mentis" (la începuturile civilizaţiei multe obiecte, lucruri erau considerate fiinţe animate, erau personificate), de forma internă a limbii. În acest sens, Humboldt şi-a formulat ideile într-o manieră originală. Limba structurează realitatea înconjurătoare în cuvinte, exprimă concepţia noastră despre lume. Cei dintâi vorbitori au denumit realitatea au şi conceptualizat-o. Aşa de pildă, astrul nopţii, *luna,* a fost conceptualizat în două moduri diferite, în Antichitatea greco-latină. Dacă în limba greacă, *luna* reprezenta din punct de vedere semantic, o unitate de măsură a timpului, în latină cuvântul „*luna*" conceptualiza „luminătoarea", „cea care luminează". La fel şi cuvântul „luceafăr". Având ca etimon latinescul „lucifer", românescul *luceafăr* a moştenit înţelesul de „aducător de lumină", „aducător de lumina zilei", spre deosebire de celelalte limbi romanice (italiană, franceză), unde comunităţile au conferit termenului sensul de „diavol". Poemul „Luceafărul" rămâne intraductibil din acest punct de vedere, în limbile franceză şi italiană, datorită opoziţiilor semantice pe care cele două idiomuri le stabilesc cu limba română. Categoria morfologică a genului nu este identică de la un idiom la altul. Substantivul „ luna"

BDD-A23719 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:37:30 UTC)

este în limba latină de genul feminin, iar „ soare", de genul masculin. În limbile germanice însă," luna „aparţine genului masculin, iar substantivul „soare", genului feminin.

Sensuri diferite de gen există şi în interiorul aceleaşi limbi. Se vorbeşte despre un gen natural (care stabileşte corespondenţe între forma cuvântului şi trăsăturile obiectului desemnat) şi un gen gramatical (nu presupune corespondenţe între forma cuvântului şi obiectul desemnat). Gramatica Academiei lua în discuţie categoria *arhigenului* (aplicabil „la substantivele care acceptă exclusiv unul dintre contextele nespecifice de gen, comune clasei masculinelor şi neutrelor sau femininelor şi neutrelor", având paradigma incompletă „ prin absenţa, fie a formei de plural, fie a formei de singular")[12]. Substantivele care se înscriu în categoria arhigenului condensează în sfera lor semantică ambii termeni ai opoziţiei masculin- feminin şi nu trebuie confundate cu cele aparţinând clasei de substantive epicene: *copil* (prin hiponimele *băiat, fată* se realizează actualizarea termenilor opoziţiei, posibilitate care nu există în cazul substantivelor epicene.) A se compara: *părinte* (tată- mamă) substantiv inclus în categoria arhigenului, cu *veveriţă*, substantiv epicen. Dumitru Irimia aduce în discuţie categoria *ambigenului,* identificabil în condiţiile în care „pluralul nu corespunde direct singularului ci rezultă din dominarea masculinului asupra femininului"[13]:studenţi (un student- o studentă), fraţi (un frate- o soră). Există situaţii în care genul gramatical nu corespunde cu genul natural, fiind neutre în raport cu planul semantic al genului natural: *animal, dobitoc.* Se vorbeşte şi despre un *gen personal,* în cazul substantivelor (proprii sau comune) caracterizate prin „trăsătura lexical- semantică + uman şi substantive proprii denumind vieţuitoare"[14]Planul semantic al acestor substantive este marcat de o serie de trăsături distinctive, de ordin *fonetic* (Anca - Ancăi), *morfologic* (sunt incompatibile cu sensul de plural:Andrei, Maria, Ioana) şi *sintactic* (substantivele proprii se impun prin caracterul impropriu al poziţiei de regent).

Şi sensurile de *număr* sunt diferite în limbile care gândesc lumea în funcţie doar de singular şi plural, faţă de limbile care o gândesc prin raportare la singular, dual, trial şi plural. Reflectând cantitatea de obiecte, însuşiri, acţiuni sau identităţi desemnate de forma semnului lingvistic, numărul se impune ca marcă distinctivă prin dimensiunea sa semantică, directă, obiectivă. Forma de plural reflectă lingvistic, „existenţa în pluralitate a obiectului extralingvistic denumit prin cuvânt."(Dumitru Irimia). Din punct de vedere semantic, unele substantive nu cunosc opoziţia singular- plural, ci dezvoltă numai sensul de singular (singularia tantum) sau numai sensul de plural (pluralia tantum). Aparţin clasei semantice de singularia tantum: bunătate, gândire, aer, lapte, gimnastică, lună, flămânzilă. Pluralia tantum: icre, moaşte, pantaloni, Carpaţi.Gramaticile fac referire la categoria *arhinumărului,* specifică substantivelor defective de număr, care se disting „prin trăsătura semantică „discontinuu:"sfeclă, strugure." Prin utilizările frecvente în limbajul uzual, acestea se încadrează în seria substantivelor *singularia tantum* (ceapă, pâine) sau în seria *pluralia tantum,* având posibilitatea de a fi actualizate în interiorul opoziţiei singular- plural (struguri: un strugure – doi struguri;cartofi: un cartof- doi cartofi). Sensul „maturitate" este în limba română altul decât într-o limbă arabă sau africană, fapt explicabil prin modul particular de implicare a reprezentării în concept.Tot graţie acestei relaţii, sensul românescului *fereastră* diferă de sensul sp. *ventana.*

Sensurile de *caz* sunt diferite sub aspect diacronic şi sincronic. În indo- europeana comună categoria gramaticală a cazului se întemeia pe opoziţiile interne dintre opt termeni corelativi (nominativ, vocativ, acuzativ, genitiv, dativ, ablativ, locativ şi instrumental).Conţinutul semantic al acestei categorii cunoaşte şi opoziţia *concret- abstract.* Unii cercetători sunt de părere că, în general, cazurile cu o semnificaţie *concretă* ar fi apărut primele (locativ, ablativ şi instrumental), iar cazurile *abstracte*- nominativ, acuzativ) au apărut ulterior. Pe baza cazurilor cu semnificaţii concrete s-au format cazurile cu valori mixte. Sorin Stati consideră că filiaţia sensurilor fiecărui caz este imposibil de reconstituit până la apariţia primelor texte.

BDD-A23719 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:37:30 UTC)

Limba latină ca şi majoritatea limbilor înrudite marchează aceleaşi funcţii sintactice, la nivelul enunţului, însă cu forme mai puţine decât indo- europeana. Există un sincretism al formelor cazuale care s-a manifestat în toate situaţiile: acuzativul îndeplinea şi funcţia de subiect în propoziţiile completive infinitivale, iar ablativul putea fi subiect al ablativului absolut. Nominativul îndeplinea funcţia de atribut. Forma de ablativ, construită analitic, era sincretică pentru foarte multe valori sintactice.

În limba română, categoria gramaticală a cazului se întemeiază pe opoziţiile interne dintre cinci termeni corelativi: nominativ, acuzativ, genitiv, dativ, vocativ. Forma de nominativ nearticulat este termenul neutru al categoriei din planul limbii.

Gramatica Academiei aduce în discuţie existenţa unui al şaselea caz, „numit cazul locativ, caz temporal, caz direct sau caz neutru"care „are în vedere formele substantivale "ce „acceptă substituţia cu pronumele personale ".Dar având în vedere posibilitatea de substituire a unora dintre substantivele de acest tip prin adverbe, adică schimbarea valorii gramaticale a substantivului (în „Aşteaptă ore întregi" „ore"poate fi înlocuit cu adverbul „mult" „Aşteaptă mult") autorii sunt de părere că sensul denominativ este atenuat, fapt ce determină „neparticiparea la opoziţiile de număr, caz şi determinare"[15]

Şi sensul de *timp,* categorie gramaticală universală diferă din punct de vedere semantic. Există timpuri „noţionale"(Otto Jespersen) şi „timpuri gramaticale", înţelese ca expresie lingvistică a timpului noţional. Nivelul semantic al timpului gramatical diferă de la un idiom la altul, în funcţie de caracterul specific al desfăşurării relaţiei timp noţional – timp gramatical, orientat de dubla natură (deictică şi sintactică) a categoriei gramaticale a timpului şi „de complementaritatea cu alte două categorii gramaticale, *aspectul şi modul,* „expresie a perspectivei în care înscrie subiectul- vorbitor acest raport"(Dumitru Irimia). Natura dublă a timpului gramatical îşi găseşte expresia, la nivel semantic, în alte două categorii: timpuri absolute, de natură deictică şi timpuri relative, prin excelenţă sintactice. Timpurile *absolute* se definesc prin raportare la momentul vorbirii (prezent, viitor, perfect simplu, perfect compus), iar timpurile relative se definesc numai prin raportare la un alt moment, din trecut (viitor anterior).Lingvistica aduce în discuţie şi alte categorii structurale: timpuri primare (formate cu un singur sufix), timpuri secundare (formate cu două afixe), timpuri compuse (formate cu verbe auxiliare), timpuri simple (fără verbe auxiliare).Repartizarea semnificaţiilor se realizează pe întinderea semnificanţilor (semnului din limba franceză, *béneficier* îi corespunde în italiană *beneficiare,* dar şi semnul complex*, godere di un privilegio*, în română *a beneficia s.a.m.d.)*

BIBLIOGRAFIE SELECTIVA

Benveniste E., **Probleme de lingvistică generală,** vol.I, trad. de Lucia Magdalena Dumitru, Universitas,2000

Cârâc S Ioan, **Introducere în semantica propoziţiei**, Editura Ştiinţifică,Bucureşti, 1991

Aurel Codoban, **Semn şi interpretare,** Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001

Coşeriu E., **Introducere în lingvistică,** trad. De Elena Ardeleanu şi Eugenia Borcilă, Editura Echinox, Cluj, 1995

Jakobson Roman, Essais de linguistique générale,Editions de Minuit, Paris,1963, trad. fr, N.Ruwet

Manoliu Manea Maria, Structuralismul lingvistic, Editura Didactică şi Pedagogică,Bucureşti,1973

Mounin G., **Istoria lingvisticii,** traducere şi postfaţă de Constantin Dominte, Paideia, 1999, Bucureşti

Robins, R. H., **Scurtă istorie a lingvisticii**, trad. din limba engleză de Dana Ligia Ilin şi Mihaela Leaţ, Polirom, Iaşi, 2002

BDD-A23719 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:37:30 UTC)

Saussure Ferdinand de, **Curs de lingvistică generală,** Polirom, Iaşi,1998, traducere şi cuvânt înainte Irina Izverna Tarabac
Stati Sorin, Interferenţe lingvistice, Editura ştiinţifică, Bucureşti,1971
Toşa, Alexandru, **Efemeride,** Editura Ardealul,Târgu-Mureş,2004
Vasiliu Emanuel, **Elemente de filozofie a limbajului,** Editura Academiei Române,Bucureşti,1995

Filozofia

Hegel, ***Enciclopedia…,*** partea I- ***Logica***, Bucureşti, 1962
Herder, **Johann Gottfried**, ***Scrieri,*** trad.şi prefaţă Cristina Petrescu, Editura Univers, Bucuresti, 1973
Humboldt, apud vol. ***Semiotică şi filozofie,*** texte de referinţă, Editura Didactică şi Pedagogică, R. A.Bucureşti,1998
Kant, **Despre frumos şi bine,** vol I- II**,** selecţie Ion, Ianoşi, B P T , Editura Minerva, Bucureşti, 1981

NOTE:

[1] apud E.Vasiliu, ***op. cit***….,pag .39
[2] Mounin, ***op. cit***…,pag.240
[3] Alexandru Toşa, ***op. cit***…,pag.347
[4]E. Benveniste, ***op. cit***…,pag.97
[5] Hegel,***Enciclopedia…,*** partea I- ***Logica***, Bucureşti, 1962,pag.247
[6] Benveniste, ***op. cit***…,pag.72
[7] Hjemslev,***op. cit.,*** pag.76
[8] Alexandru Toşa, ***op. cit.,*** pag.482
[9] Humboldt, apud vol. ***Semiotică şi filozofie,*** **texte de referinţă,** Editura Didactică şi Pedagogică, R. A.Bucureşti,1998,pag. 34-38
[10] Sorin Stati***, op. cit***.,pag. 198
[11] „prima articulare" – opineaza Martinet- este aceea „conform căreia orice fapt de experienţă, orice nevoi pe care dorim să le facem cunoscute altuia, sunt analizate într- un şir de unităţi înzestrate fiecare cu o formă vocală şi cu un înţeles. Dacă sufăr de dureri de cap, pot să mă manifest prin strigăte.Acestea pot fi involuntare, ţinând de domeniul fiziologiei.." strigătele nu pot constitui o „comunicare lingvistică. Fiecare strigăt este neanalizabil şi corespunde ansamblului neanalizat al senzaţiei dureroase"(pag.32).
[12] Apud ***Gramatica limbii române I***….,2005, pag .64
[13] Dumitru Irimia, ***Gramatica limbii române,***Polirom,2000,Iaşi, pag. 48
[14] ***Ibidem***…,pag .50
[15] ***Gramatica limbii române*** I…2005,pag .71

BDD-A23719 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:37:30 UTC)